

Η λαδομπογιά στον καμβά ενός ζωγραφικού έργου, όσο παλιώνει, γίνεται διάφανη. Όταν συμβαίνει αυτό, μπορείς να δεις τις αρχικές γραμμές που έθεσε ο δημιουργός. Το δέντρο φαίνεται μέσ' από το φόρεμα μιας γυναίκας, ένα παιδί παραμερίζει για να περάσει ο μισοσχεδιασμένος σκύλος, κάποιες φιγούρες ξεπροβάλλουν πίσω από την ώρα μιας πρόσοψης σπιτιού.

Αυτό στη ζωγραφική λέγεται «pentimento», γιατί ο ζωγράφος άλλαξε γνώμη...

ΛΙΑΙΑΝ ΧΕΛΜΑΝ, Τζούλια

*Στη Μαρία, στον Θάνο, στη Γιωτούλα
και στον Γιαννάκη*

Επιστροφή

Η ΑΡΡΩΣΤΙΑ ΣΕ ΚΑΝΕΙ μοναχικό, όμως ο Νικόδημος Κοσμίδης δεν ήταν άρρωστος. Είχε όσο έπρεπε καλή υγεία για να αμπαλάρει μια ενσυνείδητη μοναξιά, που είχε απλωμένες ρίζες σε όλη του τη ζωή.

Καμιά φορά, δραπέτευε μέσ' από την κατάχρηση. Έπινε – χωρίς τα εύσημα του αλκοολικού. Ή κάπνιζε – χωρίς να 'ναι καπνιστής. Κατά καιρούς αυτά. Τον περισσότερο χρόνο τον ξόδευε στη δουλειά του. Επιμελούνταν βιβλία επιστημονικά, για λογαριασμό ενός μικρού εκδότη που ειδικευόταν στις πανεπιστημιακές εκδόσεις. Κατά τα άλλα θεωρούσε τώρα, στα πενήντα πέντε, τον εαυτό του σαν μια γερασμένη σμέρνα, εκπαιδευμένη να ζει στο στόμιο μιας σπηλιάς, γεμάτη επικίνδυνη υπομονή. Δεν ήξερε, φυσικά, πως θα χρησιμοποιούσε τούτη του την ιδιότητα. Ούτε είχε εμβαθύνει στο αν οι σμέρνες, ως ύπουλα ψάρια, έχουν την ευχέρεια να ζουν πενήντα και πλέον χρόνια πλήττοντας, αλλά έχοντας κι ένα μάλλον σημαντικό κίνητρο για να επιβιώνουν και πιο πέρα από τα δειλινά των πενήντα πέντε χρόνων τους.

Είχε επίπεδο βιογραφικό, όπως επίπεδο ήταν και το χωριό όπου είχε, άθελά του, γεννηθεί. Το Τριφύλλι, που, επί οθωμανικών χρόνων, ονομαζόταν Γιοντζέ ή Γιόντζα. Το γνώριζε από τον πατέρα του, που ήταν δάσκαλος. Όλα σχεδόν τα χρόνια του ο πατέρας του δίδασκε στο Τριφύλλι, έχοντας παντρευτεί την κόρη ενός μεγαλοκτηματία, για τα δεδομένα της περιοχής. Έτσι αξιώθηκε να έχει μαθητές και τα πέντε παιδιά που απέκτησε με τη Μάρθα Μαλισάνδρου του Νικοδήμου. Νικόδημο ονόμασε και τον μικρό του γιο, που ήρθε ύστερα από τις διδύμες. Μεγαλύτερη όλων η Χρυσή. Μετά ο Βασίλης, που, αν ζούσε σήμερα, θα ήταν εξήντα πέντε. Ο πρωτογίος.

Ο Νικόδημος είχε μάθει καλά πως ο πόνος, όταν δεν έχει διάρκεια, υποτιμάται. Κι αναλόγως καθόριζε τη διάρκεια όλων των πόνων που συναντούσε. Όσο για την υποτίμηση, αυτό αφορούσε τους άλλους. Ο ίδιος μπορούσε ανά πάσα στιγμή να φρεσκάρει ακόμα κι έναν παλιό πονόδοντο. Άρα, για τον ίδιο, δεν προέκυπτε θέμα υποτίμησης.

Καμιά φορά συλλογιζόταν μήπως ανήκε στις περιπτώσεις ψυχωσικών συλλεκτών οδύνης ή έκανε παρακαταθήκες μνησικαχίας, κάτι που δεν πολυταίριαζε στο χαρακτήρα του.

Τέλος πάντων, η άγραφη βιογραφία του είχε και στοιχεία σμέρνας. Όχι από πάντα. Από τότε που είδε τον αδερφό του, τον Βασίλη, σε κάσα. Στις αρχές της δεκαετίας του '70. Ο Νικόδημος, έφηβος ακόμα, με τη γεωμετρία του έρωτα και την ωραία μελαγχολία των επιθυμιών του κατάσαρκα, είδε ένα πρωί τον Βασίλη να κατεβαίνει μέσα σε φέρετρο, κατάχλωμος και

«σεσημασμένα αυτόχειρ», όπως είπε ο έφεδρος ανθυπολοχαγός που συνόδευε τον νεκρό.

Τον υποδέχτηκαν στη σάλα του σπιτιού με μπουκέτα πασχαλιές, μαργαρίτες και δεντρολίβανο. Είχε πια μεσημεριάσει και ήταν όλοι τους εκεί. Ο δάσκαλος έκλεισε μόνος τα παράθυρα, να μη βγει ο θρήνος παραέξω κι ενοχλήσει όσους είχαν άλλη αντίληψη για τους θανόντες στρατευμένους εκτός καθήκοντος και μάλιστα τους αυτόχειρες, εν καιρώ στρατιωτικού καθεστώτος.

Ο Νικόδημος δεν κατάλαβε ποτέ τις αιτίες που έστρεψαν τον μεγάλο του αδερφό κατά του ίδιου του του εαυτού. Ο πατέρας συμβούλευσε να κρατηθούν χαμηλοί οι τόνοι. Και κρατήθηκαν. Ούτε πολλά πολλά στην εκκλησία, ούτε περιττά λόγια και υπερβολές. Με κατανόηση και λόγω προτέρου εντίμου βίου του δασκάλου, ο νεκρός επιτράπη να ταφεί στο μνήμα του παππού Μαλίσσανδρου – και το θέμα έληξε.

Πέρασαν χιλιάδες μέρες και ώρες, ήρθαν πιο χαρούμενες στιγμές, γάμοι, άλλοι θάνατοι, γεννητούρια, πάλι γάμοι, τα πρόσωπα φωτίστηκαν από ηλεκτρονικά φεγγάρια, όλοι οι άντρες γέμισαν άσπρες τρίχες που ανακατεύτηκαν πρόθυμα με τις σκουρές, ο δάσκαλος έφτασε τα ενενήντα τρία και πέθανε ήσυχα στον ύπνο του μια μέρα πριν από την έναρξη της Ολυμπιάδας στην Αθήνα. Ευτυχώς η τηλεόραση επανέλαβε αρκετές φορές την τελετή έναρξης, κι έτσι την είδαν κι όσοι δεν είχαν μπορέσει, λόγω κηδείας.

Ο Νικόδημος την παρακολούθησε στο Παρίσι, αφηρημένος, πίνοντας και καπνίζοντας, μια μέρα αφότου η

Χρυσή τού τηλεφώνησε: «Να ζούμε να τον θυμόμαστε. Χάσαμε τον πατέρα. Δεν είναι ανάγκη να 'ρθεις άρον άρον. Έλα στα σαράντα... αν μπορείς». Δεν μπόρεσε.

Τώρα επέστρεφε με την περιέργεια να δει πώς θα ένιωθε στο δέρμα του τον Ιούλιο που πύρωνε το σύμπαν. Γιατί καλοκαίρι στο Τριφύλλι είχε να πατήσει «καιρούς και ζαμάνια», όπως έλεγε κι ο μακαρίτης ο δάσκαλος. Είχε έρθει χειμώνα και Πάσχα, είχε έρθει και Οκτώβρη. Την τελευταία φορά ήταν για την κηδεία του άντρα της Χρυσής. Πρόπερσι αυτό. Φέτος έκλεινε δύο χρόνια χήρα η μεγάλη αδερφή.

Οδηγούσε συγκεντρωμένος στην περιέργειά του, με κλειστό τον κλιματισμό. Είχε ανοίξει όλα τα παράθυρα και κατάπινε σκόνη και τη διακριτική μυρωδιά της λυγαριάς. Στη διαδρομή, όσο ζύγωνε στο χωριό, οι λυγαριές σε ξέθωρο ροζ και μπλε του κοβαλτίου πύκνωναν. Αυτές, τουλάχιστον, βρίσκονταν ακόμα στη θέση τους. Πίσω από τις λυγαριές, και στις δύο πλευρές του στενού δρόμου, ο κάμπος ξανθός και μετά το θερισμό. Τον ξάφνιασε ένα πρατήριο βενζίνης πολύχρωμο, αισιόδοξο, μες στη μοναξιά του απομεσήμερου.

«Τι περίμενα, δα...» μονολόγησε κι έπιασε τα ογδό-ντα, αφού ίσιωνε ο δρόμος, έρημος τέτοια ώρα.

Το καλοκαιρινό ανελέητο φως διέλυε ότι είχε φανταστεί γι' αυτή την επιστροφή. Διαισθητικά περισσότερο ήξερε ότι το χωριό δεν θ' αργούσε να φανερωθεί και σφίχτηκε.

Μόλις έστριψε από το παλιό, παρατημένο υδραγωγείο, φάνηκε η «βίλα του Αμερικάνου». Ούτε βίλα ήταν ούτε τίποτα, πέρα από ένα άχαρο σπίτι με πέντε μεγάλα στρογγυλά μπαλκόνια, τυλιγμένα στον πιο επιθετικό από τους κισσούς. Τον βαθυπράσινο. Αλλά έτσι την έλεγαν, «βίλα του Αμερικάνου», κι έτσι την έδειχναν σαν αξιοθέατο σε όποιον ξένο πέραγε από το Τριφύλλι. Κλειστή τη θυμόταν κι ο Νικόδημος τη βίλα από παιδί. Πού διάολο βρισκόταν ο Αμερικάνος; αναρωτιόνταν οι χωριάτες. «Κι εσύ, κυρ δάσκαλε, τι λες;» ρωτούσαν τον πατέρα του, που ανασήκωνε τους ώμους με χαμόγελο αινιγματικό.

«Άσ' τους να ψήνονται στο μυστήριο...» έλεγε στη γυναίκα του, τη Μάρθα.

Σερνόταν, βέβαια, μια φήμη, στα φιθυριστά πάντα, πως ο κληρονόμος του Αμερικάνου θα κατέφθανε κάποτε με νέγρα γυναίκα και θα έχτιζε ξενοδοχείο.

«Ξενοδοχείο για κολυμβητές του κάμπου. Για όσους λαχταρούν μακροβούτια στην κοπριά», συμπλήρωνε ο δάσκαλος, για να τους κάνει να γελάσουν. Παλιά αυτό. Που γελούσαν. Προ θανάτου Βασίλη. Μετά, κομμένα τα γέλια.

Η Χρυσούλα, η αδερφή του, που αρεσκόταν στις τρομακτικές ιστορίες για να αγριεύονται οι αφελείς συνομήλικες, διέδιδε πως μια στις τόσες ο κτήτωρ της βίλας Αμερικάνος βγαίνει νύχτα στο μεσαίο μπαλκόνι και σκορπά δολάρια, που όμως, προτού φτάσουν στο χώμα, γίνονται αιμοβόρες νυχτερίδες και χάνονται στον κάμπο, να βρουν φλέβες με πλούσιο αίμα.

Έσβησε τη μηχανή ακριβώς απέναντι από τη βίλα, να ανασάνει ο «σκαραβαίος» του. «Μαζί του θα κλατάρω κι εγώ, καταπώς φαίνεται...» βεβαίωσε τον εαυτό του κοιτάζοντας στον καθρέφτη το αξύριστο πρόσωπο του μεσήλικα. «Γεια σου», χαιρέτισε τον εαυτό του.

Βγήκε από το ταλαιπωρημένο αμάξι να ξεμουδιάσει. Κατούρημα ιουλιανό στον κάμπο. Τι καλύτερο; Τα τζί-τζίκια υπερέβαλλαν τέτοια ώρα στον κήπο της βίλας, κάπου ένα μηχανήμα γεωργικό τάραζε τη μεσημεριάτικη ανήσυχη ευθεία. Έτσι το ένιωθε ο Νικόδημος. Με την ανησυχία του είχε να παλέψει από 'δώ και πέρα. Υπολόγισε πως σε λιγότερο από εβδομήντα μέτρα θα συναντούσε τα πρώτα σπίτια του χωριού. Ύστερα θα έπαιρνε ένα λοξό δρομάκι για το πατρικό τους, αν βέβαια παρέμενε λοξό και δεν είχε ισιώσει ή στραβώσει περισσότερο.

Τεσσερισήμισι είχε πάει η ώρα, τελικά. Δεν ήθελε να φτάσει πριν από τις πέντε, απροειδοποίητα μάλιστα. Προγραμματισμός γι' αυτό το ταξίδι δεν υπήρξε. Μια γρήγορη απόφαση, τρελή, τον έκανε να στρίψει και να βγει από την Εθνική Οδό. Μετά, ήταν δύσκολο να γυρίσει πίσω. Γι' αυτό δεν είπε τίποτα σε κανέναν. Η Χρυσούλα μπορεί να έλειπε στη Λάρισα, όπου ζούσε παντρεμένη η κόρη της με συνταγματάρχη. Αν δεν ήταν φευγάτη, θα τον έψηνε να διανυκτερεύσει.

«Μωρέ, τι είσ' εσύ; Αποξενώθηκες από όλους. Σπίτι δεν άνοιξες, παιδιά δεν έκανες. Μια βιασύνη πάντα κι ένα λάχα-λάχα...» του γκρίνιαζε.

Τον λαχταρούσε, έστω για δυο μέρες. Να του κλαφτεί για όσους έχασαν, να επαναλάβει ξεθυμασμένες αστείες

ιστορίες από τα μικράτα τους, όπως εκείνη που μπέρδευε πιτσιρικάς το ταλκ με το τακτ: «Είχες ακούσει τη λέξη τακτ από τον μπαμπά μας, αλλά εσύ νόμιζες πως ήταν κάτι σαν πούδρα, ανάλογη με το ταλκ». Το διηγιόταν και ξεκαρδιζόταν μόνη της. Εκείνος χαμογελούσε από ευγένεια, χαμένος πάντα στις σκέψεις του.

Το σπίτι πέτρινο, δίπατο, πέρασε στη Χρυσή δικαιοματικά. Έτσι συμφώνησαν ο Νικόδημος και οι δίδυμες, η Άννα και η Δήμητρα, αλλά και οι γαμπροί. Καλά παλικάρια, δεμένα με φιλία από το Δημοτικό. Συνομήλικοι και φίλοι με τον Βασίλη. Τους είχε «δέσει» με επιμονή ο δάσκαλος με τον γιο του. Τους αγάπησε, τους ξεχώρισε από τα χωριατόπαιδα και αργότερα τους έκανε γαμπρούς του.

Σαν σκοτώθηκε ο Βασίλης –τη λέξη «αυτοκτονία» την αποκήρυξαν στο σπίτι εξαρχής–, όλοι μαζί αποτέλεσαν μια ιδιότυπη μειονότητα βαρυπενθούντων. Κι όταν τα κορίτσια και οι γαμπροί πήγαν να ζήσουν στην Αθήνα, η Χρυσή-Χρυσούλα γηροκόμησε με αγάπη και ζήλο τον δάσκαλο, μια και η μάνα τους είχε πεθάνει νωρίς. Στα έξι χρόνια ακολούθησε τον γιο της. Δεν το άντεξε.

Ούτε ο Νικόδημος Κοσμίδης το άντεξε. Απλώς το χειρίστηκε αλλιώς, σαν πιο νέος. Από τότε όμως τον γοήτευε η συντριβή και η δυστυχία, γι' αυτό φρόντιζε ανελλιπώς την ανακύκλωση των παλιών γεγονότων. Από το φόβο της λήθης. Χωρίς πολλά λόγια. Με σιωπές κυρίως και τη δυσοίωνη φρεσκάδα που καλύπτει την ασάφεια, γιατί η ασάφεια για τον Νικόδημο ήταν το πιο ευδιάκριτο σάβανο του Βασίλη τους. Όμως η σιωπή

δεν είναι πάντοτε εύλογη. Και καλύτερα έτσι. Σιωπή-ξεσιωπή, αφορούσε τον ίδιο. Είχαν περάσει και σαράντα τόσα χρόνια...

«Είσαι που είσαι εργένης... Τι εργένης, δηλαδή, ένας γέροντας που ακόμα μας απασχολεί...» φιλοσοφούσε γελώντας η Χρυσούλα και τον αγκάλιαζε με φιλία και δάκρυα. «Αχ, το μικρό μας το παιδί... ααχ, ο αγριάνθρωπός μας...»

Της άρεσε να τον πειράζει και την άφηνε να τον αποσπά από την εμμονή πως δικαιούνταν παράλογα προνόμια λύπης κάθε φορά που βρισκόταν στο σπίτι του δασκάλου. Κι ας είχε αλλάξει ριζικά και η διαρρύθμιση και η αυλή. Τα παλιά ξύλινα κουφώματα αντικαταστάθηκαν με αλουμινένια, μπήκε καλοριφέρ, το μπάνιο έγινε πλήρες, προστέθηκε και καμπινέ ξένων. Στην αυλή, το τσιμέντο σκέπασε το χώμα της παιδικής τους ηλικίας, άλλαξαν και οι μυρωδιές. Μύριζε τώρα εντομοκτόνο και άνεση στα δωμάτια, αλλά στο σαλόνι δέσποζε πάντα η φωτογραφία του πατέρα τους με την κυρα-Μάρθα, τον καιρό που αρραβωνιάστηκαν. Τραβηγμένη σε καλλιτεχνικό φωτογραφείο της Λάρισας. Αγέλαστη η μάνα, με χαμόγελο νικητή ο δάσκαλος.

«Η μητέρα ήθελε άλλον τότε. Έναν τρίτο ξάδερφο, που τον σκότωσαν αργότερα οι Γερμανοί. Γι' αυτό κάνει τη σφίγγα. Κατόπιν εορτής αγάπησε τρελά τον πατέρα», διηγιόταν με συγκίνηση η Χρυσή την ιστορία της «αγέλαστης» σε κάθε ευκαιρία.

Ένας ψίθυρος τον απέσπασε από τις σκέψεις του. Κάτι σαν «Γεια σου, παλικάρι...». Πίσω από τη «βίλα του Αμερικάνου», το μονοπάτι ανηφόριζε ελαφρά προς το παλιό κοιμητήριο. Μόλις που πρόλαβε να πάρει το μάτι του έναν γερασμένο άντρα με κάτασπρα μαλλιά και σκούρα χειμωνιάτικα ρούχα να τρέχει σβέλτα, κάνοντας ζιγκ-ζαγκ, σαν παιδί ή σαν μεθυσμένος.

«Ακόμα ζει ο Κωστάκης...» είπε δυνατά.

Τον είχε εντελώς σβησμένο από τη μνήμη. Ο Κωστάκης ήταν μάλλον ο τελευταίος από τους τρελούς του χωριού – και νά που ζούσε! Βγήκε από τη χαύνωση, έβαλε μπρος τη μηχανή. Φιλότιμος πάντα, ο «σκαραβαίος» ξεκίνησε.

Περασμένες πέντε και το χωριό μύριζε ασφαλτο. Και κότα. Είχαν αλλάξει σχεδόν τα πάντα, αλλά την κοτίλα θα την ξεχώριζε, έστω κι αν στη θέση του τριφυλλιού είχαν σπείρει ένα δάσος γαρδένιες. Πιο πολύ την κοτίλα από την καβαλίνα, την παλιά γνώριμη μυρωδιά του χωριού. Τώρα μόνο τα κοτέτσια έδιναν το αμφίσημο από καιρό στίγμα της αγροτιάς.

Χαλάρωσε το γκάζι με το που μπήκε στο Τριφύλλι. Ακόμα κοιμισμένο ή μπορεί και νεκρό. Σίγουρα οι μισοί και παραπάνω από τους συγχωριανούς τους θα 'χαν πεθάνει ή ξενιτευτεί. Στο καφενείο της πλατείας, που συνέχιζε να παραμένει φαλακρή, χωρίς ίχνος δέντρου, διέκρινε βαριεστημένους άντρες με βαριά βλέφαρα ποτισμένα από το τσιγάρο, στις πλαστικές καρέκλες. Να ήταν οι ίδιοι που και τότε, τον καιρό που σαν παιδί πέρναγε από μπροστά τους με χαμηλωμένο το κεφάλι, άκουγε να ψιθυρίζουν «Νά ο γιος του δάσκαλου»;

Όχι πως δεν του άρεσε η διάκριση του «γιου», αλλά μέσα του φώλιαζε η ενοχή του επιζώντα. Είχε χαθεί διά παντός ο λεβέντης Βασίλης τους, ένα παλικάρι ίσαμε εκεί πάνω... Κι απόμεινε αυτός, ο Νικόδημος, να εκπροσωπεί τη συνέχεια του γένους του δασκάλου και εν μέρει των Μαλίσανδρων. Μέτριος στο ανάστημα, με ελάχιστη ομοιότητα στον χαμένο αδερφό. Συνηθισμένος.

Οι άντρες στο καφενείο ίσως να ήταν και συμμαθητές του Βασίλη, που έφυγε στα είκοσι-κάτι του. Τους παρατηρούσε λοξά, με σηκωμένο το φιμέ τζάμι. Όλοι είχαν το μπλαβί χρώμα του μενεξέ, που προοιωνίζεται εμφράγματα και εγκεφαλικά. Παχύσαρκοι, άγαρμποι, παρατημένοι στην πλάνη μιας θλιβεράς ευημερίας που φούσκωνε τραγικά. Εδώ και χρόνια τα μηχανήματα στα χωράφια τα δούλευαν παραγιοί με σπαστά ελληνικά, ενώ στο χώμα έσκυβαν σοκολατένια αγόρια από το «υπερπέραν της Ασίας», όπως έλεγαν. Εξάλλου μπερδεύαν το Πακιστάν με την Ινδία, αφού και στις δύο μυθικές χώρες θεωρητικώς είχαν πένθος για δύο δολοφονημένες γυναίκες ηγεμόνες: την Μπεναζίρ και την Ίντιρα.

Σκέφτηκε πως ανάμεσα στον απολιθωμένο θίασο του καφενείου όλο και κάποιος συγγενής θα βρισκόταν. Τους είχε αποκλείσει όλους από τη μνήμη. Δεν ήθελε να θυμάται τίποτα πέρα από τα στοιχειώδη. Του αρκούσε η οικογένεια, αν και προτιμούσε να λέει κατ' ιδίαν «Μου αρκεί η Χρυσούλα». Όχι ότι συνέβαινε κάτι στραβό με τις δίδυμες και τους άλλους. Η μεγάλη αδερφή, όμως, εκπροσωπούσε τη φλούδα που ονόμαζε πατρίδα και ανάγκη επιστροφής. Οι υπόλοιποι είχαν τη δική τους

ζωή στην πρωτεύουσα, γεμάτη υποχρεώσεις στα παιδιά τους, στα θαύματα της τεχνολογίας, στο κοινωνικό τους στάτους και στις Μπε-Εμ-Βε τις στολισμένες με ξόρκια και προστάτες Άγιους Νεκτάριους. Τις γιορτές τον κατέκλυζαν με SMS για να του υπενθυμίσουν να ζήσει «χρόνια πολλά». Τον κατέτασσαν, ευτυχώς, στους «παράξενους» και «μονόχνοτους», οπότε μάλλον τον απέφευγαν, αφήνοντάς τον στην ησυχία του. Αν πέθαινε ή αν παντρευόταν ή αν πάθαινε κάτι πιο εντυπωσιακό, θα το πληροφορούνταν από τη Χρυσή μέσω Τριφυλλιού.

Έσφιξε το λεβιέ και, περασμένες πέντε, πάρακαρε έξω από το πατρικό, γεμάτος λαχτάρα για τη μαλακή αγκαλιά της αδερφής του. Μια αγκαλιά που πάντα άνοιγε μοσκοβολώντας, άγνωστο πώς, δυόσμο και δωμάτιο σκιερό.

«Χρυσούλα...»

«Καλά με προειδοποίησε το μάτι μου. Από το πρωί έπαιζε. Πέρνα μέσα στη δροσιά – κι έχω και φρέσκο βύσσινο γλυκό. Έλα γρήγορα, γιατί οι βρομόμυγες περιμένουν την αφορμή... Νά τη η μιά. Μπήκε...»